

SAK: Screening af Kulturmiljøer

SAK-metodens formål er at skabe overblik over kulturmiljøerne og give den enkelte kommune mulighed for at prioritere den byggede kulturarvs udviklingspotentialer i planlægningen ved at udpege kulturmiljøernes værdier og egenskaber.

Af Mogens A. Morgen, professor, arkitekt MAA, Arkitektskolen Aarhus

SAK står for *Screening af Kulturmiljøer*. Det er en let tilgængelig metode, der er udviklet af Arkitektskolen Aarhus til at imødekomme de kommunale forvaltninger i deres daglige arbejde med at udvikle byer, bebyggelser og landskaber på basis af stedlige kvaliteter.

Med den kraftige byudvikling der har fundet sted mange steder i Danmark i de senere år, er det blevet åbenlyst for de fleste, hvor vigtigt det er at kende og forstå et sted, når det skal udvikles – hvis man vel og mærke vil undgå, at særpræget forsvinder, og at forskellige steder mere eller mindre kommer til at ligne hinanden.

Et kulturmiljø defineres af Slots- og Kulturstyrelsen som *“et geografisk afgrænset område, der i sin fremtræden afspejler væsentlig træk af den samfundsmæssige udvikling”*. Det er disse væsentlige træk, som SAK metoden har forsøgt at indkredse i, indtil videre, 52 af landets kommuner, hvor mere end 2.000 kulturmiljøer, svarende til at 70% af Danmarks kulturmiljøer, er blevet kortlagt og sammenfattet i en rapport for hver kommune. Rapporterne inkluderer alle tænkelige typer af kulturmiljøer som eksempelvis havnemiljøer, landsbyer, industrier og landbrug samt kulturmiljøer i større bymæssige sammenhænge.

Screeningsprocessen

Ligesom kommunerne og kulturmiljøerne er meget forskellige, er rapporterne det også. De er baseret på den samme grundlæggende tilgang, så man kan sammenstille dem fra kommune til kommune. Men samtidig er de også forskellige, fordi de er del af et forskningsprojekt på Arkitektskolen Aarhus (medfinansieret af Realdania), hvor intentionen har været at forbedre metoden kontinuerligt. Erfaringerne fra en kommune er bragt videre til den næste kommune som en læring, der har gjort, at fagligheden har kunnet fintunes.

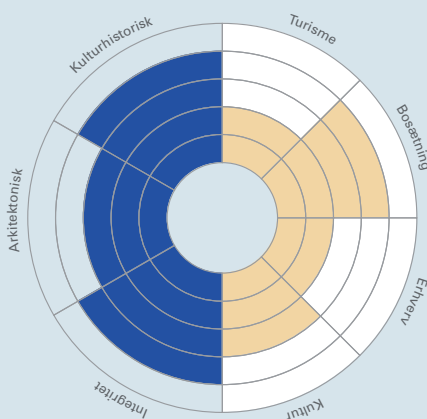
Samtidig er metoden blevet effektiviseret ved, at der i hver kommune er indgået et dialogbaseret samarbejde med forvaltningen, det lokale museum og visse steder også med bevaringsforeningen med henblik på at gøre metoden mest mulig praksisnær. Hensigten har været, at metoden skal være til at håndtere og give mening i kommunernes dagligdag sammen med andre redskaber, som de benytter sig af. Ligeledes har fokus været at give rapporterne en formidrende karakter, der gør, at også travle lokalpolitikere har mulighed for at kunne sætte sig ind i stoffet.

52 af landets kommuner har allerede fået gennemgået deres kulturmiljøer med SAK-metoden.

Metoden

Metoden beskriver, hvordan kulturmiljøerne skal rumme en bærende fortælling, der har nutidig værdi for borgerne det pågældende sted. Den bærende fortælling skal være synlig med en konkret fysisk fremtræden. Det er hensigten, at kulturmiljøets iboende kvaliteter skal medvirke til at igangsætte en art kollektiv hukommelse, der fortæller om en større tidlig dimension, hvor kulturmiljøerne genindskrives i samtiden for at give værdi for nutidens mennesker.

SAK vurderer kulturmiljøerne ud fra tre værdier:

- ✓ **Kulturhistorisk værdi:** Hvordan vurderes kulturmiljøets historiske betydning og kulturhistoriske fortælle-værdi?
- ✓ **Arkitektonisk værdi:** Hvordan vurderes kulturmiljøets rumlige og formmæssige arkitektoniske kvaliteter?
- ✓ **Integritetsværdi:** Hvordan vurderes kulturmiljøets helhed og sammenhæng?

Ligeledes vurderes kulturmiljøets iboende egenskaber (potentialer):

- ✓ **Turisme:** Har kulturmiljøet særlige egenskaber, der kan fremme turisme og/eller turismerelateret virksomhed?
- ✓ **Bosætning:** Har kulturmiljøet særlige egenskaber, der kan fremme bosætning og/eller motivere tilflytning?
- ✓ **Erhverv:** Har kulturmiljøet særlige egenskaber, der kan huse og/eller tiltrække virksomheder og erhverv?
- ✓ **Kultur:** Har kulturmiljøet særlige egenskaber inden for formidling af kulturoplevelser og/eller aktivering af stedets fortælling?

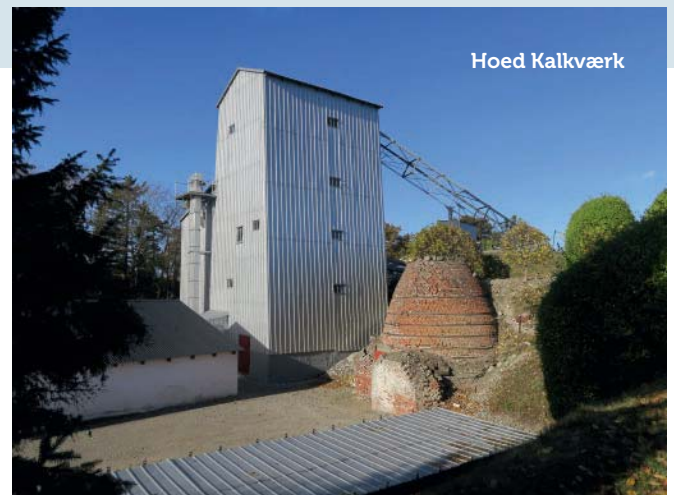
Værdierne og egenskaberne rangeres fra 1 til 5, med 3 som middelkarakter, 1 som den laveste og 5 som det højeste.

Karakterne angives i det cirkeldiagram, der er blevet emblemet for SAK-metoden som en let aflæselig grafisk måde at videregive resultatet på.

Eksempel på vurderingsdiagram efter SAK-metoden.

Hammerhavn, Bornholm

Hoed Kalkværk

Kulturmiljø i fremtiden

I Byplan Nyt 3/2021 citeres Vejles stadsarkitekt Lisbeth Wolters for at se mangler indenfor området: "Særligt der, hvor det handler om bymiljøer eller andre sammenhængende kulturhistoriske områder, som ikke er fredningsegnet, men alligevel har en bevaringsværdig karakter. Her skal der mere til end SAVE-registreringer og en bevarende lokalplan. Der skal opfindes nye metoder, så lokalpolitikere har

mulighed for at styre udviklingen uden samtidig at sætte den i stå".

Som Wolters antyder, er der ganske rigtigt ikke nogen indgroet tradition i Danmark for at håndtere større arkitektoniske helheder, idet man mere har orienteret sig i forhold til enkeltbygninger. Eksempelvis kan man ikke, som i vores nabolande, frede kulturmiljøer. Det er i den sammenhæng, at SAK tilbyder sig som en let tilgængelig metode, der kan medvirke til at synliggøre kulturmiljøerne for lokal-

politikere og andre, hvor man netop ved at italesætte værdier og egenskaber kan bruge deres potentialer i en udvikling af kommunen.

Metoden er tilgængelig på Arkitektskolen Aarhus' hjemmeside, det er gratis for kommuner og rådgivere at anvende den. Samtidig er det arkitekt skolens ambition at kunne videreudvikle metoden og i den sammenhæng indgå samarbejder med flere kommuner.